

MA-291

Sándor Weiszmann Múzeum
Néprajzi adattár

író: Hofner Tamás

írókora: 1953

Tankönyv: Hegyes néprajzi

gyűjtemény

1953

Toldas néprajzi; Bedeg

néprajzi; X,

XIV, 1, 2,

XIX, 3,

Iratgyűjtő

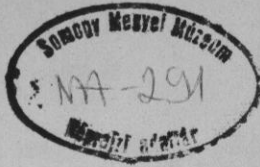
**MSZ 5617
PAPIRIPARI VÁLLALAT**



KISKUNHALASI GYÁRA

Seltdőzés

Ábrázolat az egyéni l. 777-es tábla alól



EA 5885

Hofer Tamás: Vegyes néprajzi gyűjtés, főleg település, gazdálkodás
17 lap

Bedeg, Somogy megye

A népi gazdálkodást kutató munkaközösség keretében
v 1953. XI.hó

Hofer Tamás
1953. nov.



EA 5885

111/10

Bedeg, Somogy n.
Maráci Mihály

Bedeg T. red.

A Maráciak származása.

Sopron megyéből jött a község nagy része, másik a Balatonon túlról Veszprémből aztán Zala megyéből. A mi elődeink is Veszprémből származtak ide. 1914-be mikor kitört a háború bevonultam és is, Magyarokanissán mentünk keresztül. A századparancsnok valamiért kerestetett valamit akart kérdezni vagy tudakolni kiabálta a nevemet a pucérja. Ott Magyarokanissán is voltak Maráci fajta családok. Amikor hallották a nevemet felfigyeltek. Odajöttek, hogyhát én is Maráci családból vagyok? Mondtam most sietni kell, de akkor aztán mikor gyűttem vissza, odamentem hozzájuk. Megkérdezték, honnan származom. Mondom Bedegen lakunk. De a Maráciak Veszprém megyéből jöttek oda. Egy idősebb bácsi az ottani Maráciak közül is tudta, hogy onnan jött le a család. Megkérdezte tőlem, hogy ő úgy tudja, amikor jöttek a Maráciak lefele egy család elmarad a Balaton mellett is, hallottam e erről. Mondom, hallottam ott vannak Balatonlellén. Veszprém megyéből jöttek ezek a Maráciak mind, a magyarokanissaiak is, ott is sokan voltak, 15-20 család. Nekem akkor jó dolgom volt, el is halmoztak ajándékkal, ha visszakrülök, látogassam meg őket. Nagyon marasztottak.

Több család volt a faluba, akik kihaltak. Volt egy Bebei nevű nagy család volt az is, az első házszámba laktak, de most már nincs Bebei név sehol.

Ott fönt a templomon túl egy Tót nevű család volt. Négy család is volt belőlük, de aztán elszármaztak, kevés van belőlük, mert Horvátországba mentek lakni.

A falu története.

Itt mikor a török megszállások voltak két csörgő közt /forrás/ volt egy megszálló helyük. Béndeg volt a neve. Onnan jöttek át a Bedegiek, onnan mikor átköltöztek átkeresztelték a falut Bedegre. Azelőtt a törököknek volt megszálló helye. Gyerekkoromban megvolt még ott egy rossz pince, jól tudom, mert be szoktunk járni oda.

A bati erdőbe van a Marcin domb. Ott sok téglát szedtek ki gyerekkoromban, sarkantyukat is találtak. Egy régi vezérről nevezték el aztat.

Azt a részt amit Komlópusztának hívnak, meg ezt a községet egybe művelték régen, egy uradalomhoz tartozott. Így volt az 1700-as meg még az 1800-as évekig. Komlópuszta és a bedegi határ egybe volt, a község munkálta mind a kettőt, az uradalom kilencedet meg déssmát kapott ebből, úgy hogy az öregek úgy is mondták, hogy akkor volt a déssmavilág. Később az uradalmat az elődeink szoritották, hogy adják ki a szekszíós földeket. 1700-ba valamikor ki is adták, csak a páskumválság maradt hátra. "Zért aztán robotálni kellett, mert a szekszíókat kiadták. 1817-be az uradalom ellen pört kezdtek Bedeg község népei. 1836-ig folyt a pör, akkor lett egyességlevél, mert akkor jött egy királyi parancs é herceg Eszterházi elvesztette a pert. Így következett be a páskumválság a 48-i hadjárat után. Akkor az uradalom az egyességlevél szerint minden egész hely szekszíó után 13 és fél hold páskumot kellett, hogy adjon, de nem adott ki csak 8 holdat, úgyhogy a községbe senkinek se volt meg a kellő páskumföldje. Így adtak még kenderföldet amit váltság útján oszítottak akkor. Azonban az uradalom olyan földeket kerestett föld, ami ugyis a község területe volt, szóval nem lett volna szabad még egyszer kiadni ugyanast. Ez volt a felsősűrűi páskum és a rózsási gyöp, a birtokivékbe ma is látható.

Mikor a 920-as évbe a földreform következett be én a törpebirtokosok bizalmi embere voltam. Akkor tehát a község kért legelőterületet újjabban az uradalomtól. 141 holdat adott is, de később vissza akarták venni. 920 után lehetett úgy 27-28-ba mikor egyszer a községhezhoz hívtak. Nem voltam se előljáró, se képviselő nem tudtam miért van ez. Horváth Imre bíróságába volt ez. At kérdeztem miért hívatnak. Ott voltak az előljárók, képviselőtestületi tagok, azt mondták, jün az alispán és a főszolgabíró. Én mint családos ember nem tölthettem az időt, megmondtam, hogy elmegyek haza, ha itt van az alispán hívassanak. De mikor indult, hogy gyűök hazafele, éppz a lejártnál voltam akkor állt meg a kocsi, benne a járási főszolgabíró és az alispán. Ezek bementek a tanács-terembe. Én kívül maradtam. Egyszer kiszóltak, hogy menjek be. Mikor bementem előadta a vármegyei alispán és a járási szolgabíró: mi oimen kapott a község 141 hold legelőt, mikor van legelőterülete. Akkor kérdeztem meg én az alispántól, hol tudják, hogy van a községnek legelője? Hát az a felsősűrűi és a Rózsási-gyöp. Akkor én az

2
1954 NOV 19 O.H.
44/1. Érk.
EA

Háfer Tamás
1953. nov.

Bedeg, Somogy m.
Maráci Mihály.

A falu története 2.

egyezőlevélből megmondtam, jogtalanul mérette ki a páskomokat az uradalom, magának jogtalanul megtakarította azt a területet, am a községnek járt volna. Akkor jegyzőkönyvet írtak, mindnyájan aláírtuk, én is és ha megta-
lálják az Országos Levéltárba az irást úgy mondták, marad úgy minden. Tehát jogtalanul járt az uradalom, mert azóta sem mozgatták.

48-ba átmentek a községen a horvátok. Édesapámtól, hallottam, aki 40-be született, 8 éves volt akkor. Mikor a horvátok elejez jött nem félték, mert volt sok ismerős, akik viaszkos abroszt meg egyebet árulni eljártak a faluba. Kenyeret, vizet vittek nekik. Azok mondták, ne várják be a végét, mert az rossz lesz, azok vadak. Eleregették a borokat amerre jártak ki a hegybe. Aki sárvatartotta a pincét, azét eleresztették, aki nyitva, azt nem mentek innen Uzorára.

Lakottitt egy Király János bácsi, az onnan származott ide Uzoráról. El szokott jönni házzánk, idősebb volt apámnál. Ő mesélte, hogy mikor beért Uzorára a Jelasics féle társaság, kérdezték, van e itt mészáros sok? Nem tudták mire vélni. Van kettő mondták. Azok meg a magyar huszárokat értették mert azoktól nagyon félték. Ugymondták azoknak négy kezük van, mert a mente lógott a vállukon oszt úgy lobogott, mintha másik két kéz volna.

Azok a horvátok aztán haladtak jól Velencéig, ott a magyarok beleszorították a Jelasics ur egész seregét a Velencei tóba, úgy végeztek aztán a horvátokkal a magyarok. Közrejátzott még abba az időbe Vindizsgréc herceg is

Kálha vállán ég a mécs
M megbukott a Vindizsgréc * mondták akkoriban.

=====

Bognár János 70 éves.

Az öreganyám az Szany községből származott. Horváth Teréz volt a neve. Szany községből jött ide. A Bognár család egyébkén Sopron megyéből Szilből való. Öregapám nagyapámnak az apja régi ember volt még, hosszú hajat viselt, faragott deszkakerítés volt a házuk előtt, kiült oda, úgy emlékszem rá.

Ez a község Eszterházi birtok volt. Ő hercegségének Kismartonba volt a központja és Kapuváron, ott volt a legfőbb intézősége. Az hozta el őket nyomtatni Komlópusztára. Öregapámék eljöttek gabonát nyomtatni 3 lóval. Egy lovat hagytak meg, kettőt eladtak és nem is mentek már vissza, mikor végeztek a nyomtatással. Kaptak 12 métermázsa búzát és itt vettek egy házat Bedegen. A családot úgy histák el maguk után.

A község régebben nem itt volt, hanem másfél kilométerre innen, kint volt az egyenesen. DeSzent Istvány idejébe, mikor Kulpán somogyi főúr nem ke-
resztelkedett meg és ebből háboru lett, itt zajlott le a keresztesháboru. Koppányból lelövöldözték volna őket, ott kint a sik vidéken, így szorultak be ide a mai helyükre.

Tót György volt a község első bírőja. A plébánosa pedig Bedegi József. A község akkor még Béndék nevet viselt. Annak a plébánosnak megengedték, hogy szakállt viseljen, mert valami végás volt az arcán. Ez is valami főlsővidéki ember volt, de még utóbb is volt papunk a főlsővidékről, Verkó Antal Sopron, megyéből, Liszt Borbála volt az anyja.

A falu története 3.

Szoktunk levelezni a sopronmegyei rokonokkal. Egy ősszel annyi eső volt, emlékszem megirták, hogy krumpliszedésbe még kint volt a gabona, csirzött a gabona kepében. KXX

Egyszer elmentem Csornára vásárba. De készületlenül mentem, csak ahogy szoktam nyáron járni, komisz gatyába, rossz siska réklibe, mert az melegbe, hidegbe jó volt. Bementem Tabra és ott hallottam meg, hogy vásár lesz, elmentem oszt nézelődtem. Láttam egy nagy hosszúoldalu kocsit, rá van írva, M hogy Szili Sárkány családból van a tulajdonosa. Megkérdeztem, hogy ugy e Sopronsziliek? mondták, hogy azok vagyunk, mit akar. Atyámfiái után akarok érdeklődni. Ismerik e Gyurasics Jánost, Jakab Vendelt, Budai Gergelyt, mert az ottani rokonság már átment a Bognár névről más nevekre. Azt mondják ők jól ismerik, de én honnan ismerem őket. Mondom én nem ismerem őket, csak épp tudok róluk levélileg és az elődöktől. Kérdezi az egyik. Mit tud Gyurasics Jánosról. Mondom két lánya volt, a nagyobbik Matild nevé, az elődjeim ennyit mondtak, mert azok még jártak ott. Ismerte azt a Matildot? Nem ismertem, csak ahogy mondták hallottam róla. Mert az az én feleségem volt, mondja az a szili ember. Őt éve meghalt. Akkor ők kezdtek kérdezni. Hát maga bedegi? Ismeri Bognár Jósikát, Bertus Jósikát, Hát Szanyi Lacit, hát a Maráci Mihált? Mondom ismerem. Hát a Tobak Izrét? Biztos levelezett az is. Akkor mondtam, ezek valamennyien a Horvát Jósikán kívül aratóm volt nekem. Na ezt nem hittuk volna, mondták, mert a ruhája után azt hinné az ember, hogy kódis. Én meg azt mondja az a szili ember, a Szanyi Lacinak az öccse vagyok. Mindig érdeklődtek, hogy él e még valaki a leszármazottakból.

Komlópusztát meg akartuk venni az uradalomtól, akkor is jártunk ott. Az uradalom ügyébe a hercegi tanács döntött, az határozott, foglalkozott is a mi kérésünkkel, de a tárgyalás elhúzódott 2 évig és olyan áresés következett be, hogy mikor már adták volna a mi kérésünk szerint, a 2 év előtti árért nem lehetett megvenni. Így jártam akkor a felsővidéken. Nem is gondoltam mikor indultam, hogy ilyen parasztaberrel is szóbaállnak.

Maráci talán a legerősebb család a faluban, abból van legtöbb család meg a Kovácsokból. A Bali Kovácsok azok tózszyókeres magyarok. A Maráciak azok Veszprém megyéből jöttek.

Bali Kovács István

Tót Bence volt az első meg szálló a faluba. A bognárok Sopronsziliből jöttek, a Maráciak meg Szárssórról, a Kovács család meg Keneséről, az én nemzetségem. Majdnem az egész földeséget a Bali Kovácsok lakták. Egy nőnek volt Bali neve a családba, mint az én menyem Mérei, arról elnevezték, szóval fehérséptől származott ez az elnevezés. A menyemet Kányáról hozták, de a Mérei család oda Szántóról származott.

A török uralom alatt a Csörgőbe volt a falu. Ott most szántóföldek vannak. Vótam szolga a földnek a gazdájánál, mink szoktuk ott az utat csinálni Gyúttk elő a partba a hótt emberek, a csontok. Itt is gyúttk elő, ott is, ott vót a temető biztosan. A Csörgögödörbe ott vót a templom. Elpusztult ott minden, mikor a török kivonulás megvolt, akkor alapították a falut itt, ahol most van.

48-ba a szerbiányok gyúttk, akiket utóbb a Velencei tóba fújtottak bele. A Mecseken eregették el a hordóból a barokat. Szerbiányoknak mondták.

Agrárszocialista mozgalmak.

Kétszer jártam Amerikába és vasgyárba dolgoztam. Ott úgy csufoltak, hogy te szocialista. Mi or először mentem ki, harmadnapra sztrájk lett a gyárba. Nagy hába mentünk, ott volt egy szónok, fakalapáccsal ütötte az asztalt, hogy csönd legyen. Arról beszélt, hogy a régi világ milyen volt, akkor nem köllött birtokot venni, amit az ember kigondolt, foglalt magának földet, azt művelte. Aki okosabb ember volt, annak a tanácsát követték. De aztán utóbb a másik ember azt mondta, hogy hallt! ez az enyém, dógonhatsz rajta, én majd adok érte valamit, de a haszna az enyém lesz. Befoglalták a földeket is, már nem lehetett szabadon szerezni. Szóval végül a pártot megalakították. Irjon alá mindenki azt mondták. Én meg elmentem haza. Egy dollárt is kellett volna fizetni havonta. Ha akkor megválasztották a vezetőséget. Volt ott sokféle ember. Volt ott a mi falunkból még egy, de az borzasztó buta ember volt, elkiáltja ott a tereembe, M mikor kérdesték, mi legyen a pénztáros, hát a mi Pisánk. Hát hum van a maguk Pistája? Akkor aztán kerestek, mer én rám gondolt, de én már otthon voltam. Mikor aztán hazajött mondta is, mér mentél el, megválasztottunk volna pénztárosnak. Rosszab lesznek, nem pénztáros. Még 2-3 hónapig küldték a levelet, hogy fizessünk tagdíjat, de aztán abbahagyták. Én hoztam a postát, kérdesték bentről van levelem? Mondtam van. Nagyon várták már otthonból a hirt. Nyomom a kezébe, hát az van benne, hogy fizesse meg a díjat.

Érintkezésbe voltam Mezőfi Vilmaossal. Leveleztem vele, az újságot én terjesztettem el itt a faluban meg a környéken. Irták, hogy szerezzünk helyet, ami 2.000 embernek elég és ők majd lejönnek és beszélnek. Itthagytam abba, mert félttem, hogy lejönnek szónokolni. Abbahagytam, de én kezdeményestem is.

Vannak nekem mindenféle könyveim, ókor, újkor, az emberi történet, abba az időbe meghozattam az ilyeneket, ő pedig olyan újságszerkesztő volt, oszt mikor irtam a könyvekért, azok látták, hogy ez az ember foglalkozik ezzel, oszt küldtek egyebet is. A kopertán rajta volt a piros sásaló. Én meg megcsináltam amit irtak, volt hogy 200 emberrel aláíratam amit követelt, mert ez a Mezőfi képviselő volt. Ez fiatal koromba vót, aztán fölthagytam vele. /Mény közbeszól: nem volt olyan szép lakása, szégyelte volna, hogy így jöjjenek hozzá ezek a vezetők./

~~Én~~ 94-96-ba volt aratósztrájk. Épp zabot gyűjtöttünk akkor, hát aztán esszük a reggelit, mákor megcsináltuk a kötelet. Nagyon stufferos ott az oldal, egyenetlen, hát ahogy ülünk és reggelizünk, látjuk, hogy valami emberek jönnek. Gyűttek, bukdácsoltak az emberek, oszt már messziről kátostak nagyon. Alig is hallottuk, de aztán már jobban hallottuk, azt kiabálták, ki a munkából. Ők is már abbahagyták a munkát. Mondtuk, rögtön megyünk velük. Otthagytuk a munkát, oszt mentünk tovább, elmentünk Tengődre, utána Kérre, aztán Kányára, Szántóra, onnan mentünk haza estére. 2-300-an voltunk, nagy botokkal. Mind neki tört közbe. Sokan voltunk, hosszabb sor voltunk, mint a falu. Többhelyen vótak csendőrök az uradalmi határokbaba, Tengődön is, de nem szóltak se jót, se rosszat, minthogy az uton mentünk. Estére jól meg-ehültünk.

Másnap nem mentünk. Szekszárdról jött egy szolgabíró, mikor megtudták, hogy mi otthagytuk a munkát. Az tárgyalt a tiszti lakásba. Ipan az aratógazda volt, én a vője. 4-5 ember kellett a tárgyaláshoz, én is ott voltam. Higgadtak bennünket, és sarkentettek a munka megkezdésére, a kereseten kívül minden embernek 1-1 mássa búzát ígértek. Meg is adták utóbb rendszeren. Mi megmondtuk a többinek és elkezdték a munkát. De nem is nekünk vót a nyereségünk, mer az csak 1 mássa busa volt, hanem a cselédségnek, mert ezen a környéken a cselédeknek nem volt marhatartása, attól a naptól lett. Nekünk arató embereknek az az 1 mássa busa nem sokat számított. - Értényből jöttek értényi aratók, azok kezdték.

Visélet.

1920-éba kezdtek a pillét viselni. A cintányéros pille még később jött, 1938-40 körül. Azelőtt rojtos kendők voltak, úgy kötötték azt is mint a pillét, vesszőből készítették négyzetes kontyot, fűzőtávol ahhoz fűsték a hajukat. A konty az fából készült keret volt, de ruhával betakarva. Amikor a kontyra rátűnték a hajukat még egy vánkost is tettek följe. Rongyból készült kis párna volt. Erre kötötték a kendőt, de mivel csak a kendő volt, nem állt annyira szét, mint később a pille. Megszorítottuk, gombostávol megtűstük. A haj az csak sima volt előtte. Templomba kendőt kötöttek a pillére, de a sarka kilátszott.

2-3 évig a menyecske bálba, lakodalomba inkább fehér pillét tett, később színeset. A 30-40 éves ha még kipillézték már csak sötétebb színt tehetett.

Régen csak madzaggal kötötték meg a pufándlit, utóbb volt pántos is, a vállon vetették át a pántját, de az se volt jó, mert vágott. Az utóbbi időbe jött aztán a farospruszli, rendes mellény, ahhoz van varrva a pufándli. Tűtött himszel rózsákat, virágokat is varrtak a pruszlira vagy az ingre, ha főlé organdin vagy egyéb átlátszó bluzt vettek, akkor szép volt, hogy átlátszik.

A szűk ruha 4-5 éve kezdődött, voltaképp tavaly hagyták el a bő ruhát végleg.

A cintányéros pillét a kocsolai asszony hozta, az értett a készítéséhez. Hozott egy vékával, válogattuk. Tőle vettük a hajbaváló fényes rózsákat is. Mikor meghallotta, hogy van több menyasszony, tavasszal, ősszel, érdeklődött mindig, s egy véka pillét el szokott hozni. Néha még el is mentek Kocsolára, de az ritkán van.

Egyiknek három, másiknak 5-6 pilléje volt, általában 4. Volt tiszta sima is köznapra.

A pille elé fejcsipket kötöttek, azt itt a faluba Szigeti Jóska felesége csinálta. A megrendelő adott mindent hozzá.

=====
Maráci Mihályék

23-ba volt a lakodalom. Akkor még magunk kötöttük a kendőt. De akkor már nem úgy lefelé lógott, hanem jobban kijebb állt, mind azelőtt. Értény volt a divatos község és Kocsola, Kónyi, onnan vették a divatot.

20-as években kezdődött a pillézés, 35-36-38-ba a gyöngyös cintányéros pille. Kocsoláról hozták. Úgy állt, mint a pille szárnya, mondták. Előbb voltak a gyöngyös pillék, 38-40-be a cintányéros.

Az első világháború után a gatyamesterség hanyatékosságra jutott. Bognár Jánosnak van még bőgatyája, nyáron föl is vette. Amikor képviselő akart lenni, ezt a verset mondták róla:

Bognár János bőgatyája
Nem illik az Országháza
Azér akar követ lenni,
Mer nadrágot akar venni.

A 35-ös évekbe akart követ lenni, mikor Gömbös volt a kormányon.

Karcsi

Bofer Tamás
1953. nov.

Bedeg, Somogy m.
Maráci Mihályék

Viselet 2.

Sárga vesszőből készítettek kontyot, négyszögletes alakja volt, betekergették szépen alul ruhával, fönnt pöntlikével, húzótüvel fölfűzködtük a hajunkra pertlivel. Kaszirkeszkenyővel meg tilángli kesskenyővel kötöttük be, de már akkor is olyan volt a kötésa hogy a két szárnya kétfele álljon mint a pillének.

A pufándlit Kis Vörös Juli vette fel először a 905-ös évek felé. Akkor esett le a pufándli rögtön az első lakodalomba, mikor fölvette. Elszakadt a pöntlika, leesett, a vőfély meg fölkapta, verte vele a gerendát, hullt ki a korpa. Ugy merték föl. Az máskor is megessett, hogy a pufándli elveszett, a vőfények meg tüsték föl a botra, itt a pufándli, vadulják el. Ez a Kis Vörös Juli olyan cifrálkodó, divatozó menyecske volt, elvált asszony, eléggé a hirbe forgott akkor. Kis teremtés volt, sovány, de mikor fölöltözött, olyan volt mint egy hás. Mi munkáltuk annak a földjít, ő is kiinn kapált, de nagy meleg volt. Mondom mér nem veti le a réklit? Hogy ő nem szereti azt levetni. Aztán csak kiderült, hogy azért nem akarta, mert hát ki volt tözve csöpuvel az ingája is. Nagyon vékony, hitvány teremtés volt, hogy hájasabb, kövérebb legyen. Borsasztó fehérnép vót, azt kereshette az ura az égyba, ha levetkösött, alig maradt belőle valami.

913-ba volt ez, amikor először viselték a pufándlit. Ez a Kis Vörös Juli Brányi lány volta nem is ő, az anyja volt odavaló onnan jöhetett ez a divat is.

A lábukon félcipő, lakcipő, bársonycipő, mikor hogy. Csizmák akkor nem viseltek az asszonyok.

5-6 pöntő volt már kőm 1900 körül is. De akkor hosszabb volt a szoknya. Akkor kezdett rövidebb lenni, mi or a pufándlira rászoktak. Sedergették, mikor mentek az utcán. Takács Péter felesége meg az ányom Brigitta azok tudták nagyon, azok is Érténybe tanulták.

A női ingek pirossal, késsel ki voltak varrva. Hozattak olyan papirost, amin le voltak azok a virágok rajzolva. Meg vettek olyan fajta himzőfonalat is, amihez ilyen mintát adtak. A vásárba is lehetett venni mintákat.

Kézsel megszedtük szépen a gatyaperemít, kicsit meglotyultuk, akkor a peremnél kezdve szépen megnyomtuk, mentünk egyre lejjebb, mikor kész volt, rátakartuk az abroszt, jól megnyomtattuk. Ugy állt mint a ráma vasárnap - mer est pönteken csináltuk - pürdülhetett a legény. Csipetű nem volt, amibe beszoritottuk volna, csak megnyomtattuk meleg kenyérral, mángorlóval, úgy megnyomódott, mint a mussika. /Harmonika/

Bali Kovács Istvánék.

Törökkoppány, Szakes, Nagykőny, Kocsola, Értény, Koppánysszántó, Egres itt megvolt a pillé, meg Kányába is de Kéren már nem volt meg /a Bedeggel egyesített Németskér / se Tamásiba, vagy Iregen, Tengődön. Értény még a legjobb pillés. Koppányon mult vasárnap volt bucsu, de már csak néhány szántai menyecske volt pillébe.

A kériek hosszú szoknyába jártak valamikor, se főkötőjük, se kontyuk nem volt, csak kendőjük a fejen. Azelőtt úgy varrták föl pertlivel, húzótüvel a kontyot, mondták is az új menyecskének mikor kontyolták
Fölvarrjuk a kontyot, Fölveszi a gondot.

Hofer Tamás
1953. nov.

7
Bedeg, Somogy m.
Bali K. vác Istvánék.

Népi társadalom 2

Nagycsalád.

Egy családba 32-en ültek az asztalhoz, így voltak öregapának. Nem is volt olyan nagy család másik a faluban. Volt öt testvér, azok voltak együtt az apjukkal és mind az öt testvér házas volt és mindegyiknek 2-3 gyereke is volt. De csak régi házakba laktak, a konyhájuk füstös volt. Amellett még a háza lakott szellér is. Mikor szétváltak, ennek az öt testvérnek öt háza épült sorba. Zsuppos házat azok csináltak először Beágen, mert szomá volt azelőtt. Mikor más valaki épített és zsuppra akarta fődni, nekik szólt te Pali, Jóska légy szives holnap házat fődni. Azok értettek hozzá a legjobban, azért hívták őket.

1840 körül voltak így együtt, 36-ba született az én apám. Kovács György, Kovács Károl, Kovács Gergöl, Kovács Mihál, Kovács József, Kovács Péter. Ezek voltak együtt, nem is ötén, hanem hatan és ezeknek a gyerekei is, azért voltak 32-en. Mikor még az öregek megvoltak, közös erővel építettek mindegyiknek házat, apám maradt a régi háza.

Robotvilág volt. Egy egész hel után köllött szolgálni 120 napssámot, elmenni Veszprémbe, Budapestre, Uzorára lófogatnal. Félhelre pedig 60 napssámot kellett szolgálni. Akkor birtokot lehetett venni egy tehénért. "kinek nem volt családja, nem tudta megművelni. - Te barátom odaadom neked a földet, műveljed te, szogáld te a robotot. - Akkor ugy volt, hogy azt mondta a község: te Pali vagy Jancsi teneked el kell szegődni szogának. Akkor el kellett neki menni. De a szolgák voltak a kövérek, vastagnyakuak, mint most a polgár. Az olyan nagycsaládból mint az öregapáméké jobban kitelt a szolgálat is.

Az én nemzetségemnek /külön rákérdezésre: ugymondom, hogy a nemzetségem, szóval az öregapámék, ahogy együtt voltak egy háza /vót egy kanászna meg vót egy j hászuk is. Az más birkáját nem őrizte, csak a Baliékét. Ennek az 5-6 testvérnek volt pásztora külön.

A szellér csak ott lakott, nekik nem dolgozott.

Egy egész helyük volt. 8 ökröt fogtak egy szekérbe. Ha robot volt, azt nem kérdesték, hogy ki megy el, ők maguk közt eldöntötték, hogy te elmész Veszprémbe, vagy Uzorára, akinek megmondták, az elment.

Az öreg az aptyuk az parancsolt nekik. Aztán hogy elváltak Márton bátyám volt a legöregebb, a gazdaságot ő irányította. Mert amikor elváltak, akkor is 4 testvér még együtt maradt. A négy közül ő volt a legöregebb. Még élt akkor az apjuk, de már nagyon öreg volt, az öreg az már mindenből kihál.

Márton bátyám vezette a családot. De mikor megnősültek már csak pár évig maradtak együtt, hamar szétváltak. Istók bátyám iker volt János bátyámmal. Amikor házasodott háza lakodalom vót egyszerre a családba. Az ányom Császár nevű a ndig odaugrott Istók bátyám ölibe, annyira hasonlítottak, hogy nem ismerte meg az urát. Az meg csak mondta: ne engem csokugass, csokugasd az uradat. Később szegény ember lett csalédember, de a hasonlóság még öregkorukba is megmaradt. Eljött hozzánk bucsura. Kint voltunk a pitarba, hát jön János bátyám lánya, azt megy őhozzá, Istók bátyámhoz, mondja neki édesapám adjon egy kis pénzt a bucsuba - saját lánya nem ismer-te meg.

Nagycsalád 2.

Annak az öt testvérnek különösen disznója volt sok. Külön kanászt tartottak hozzá. Estére mindig hazahajtották, de éjszaka is sokszor elmentek valami pocsolához lefeküdték. Ugy jártak a disznók az utcán, hajkurászták egyik hástól a másikhoz, kié ez a disznó. Nem is hizlalták, csak ölték őket. A makktól meghiztak. Rengeteg volt az erdőn. Mikor elfogyott a hus egyet-egyet megölték a disznókból.

Megszólítások: fiai, menyei, úgy szólították a gazdát, hogy édesapám. A menyecske az urának a testvérjeit öregbik urannak, kisebbik urannak szólította, aszerint, hogy idősebb, vagy fiatalabb volt. Így volt ez az iker-testvérnél is, mer ott is számontartották, hogy melyik született előbb, az már bátyja volt a másiknak. Az ember a testvérenek a feleségét anyónak mondta, ha idősebb volt a bátyjának a felesége, vagy csak nevről, hogy te Kati, te Juli, ha az öccsének a felesége volt. A bátyjának a feleségét szólíthatta úgy is, hogy asszonyom.

Előfordult levirátus és szororátus is. "vagyonra nézve intézték ezt jobban."

Csallóséknál is Csallósnénak az első ura odaveszett az első világháborúba, rögtön az elején. Mikor özvegyen maradt, az urának a testvére vette el. Istók bátyját azt beházasították Kovács Istvánhoz. Meghalt a felesége, utána az apósa testvérenek a lányát vette el. De ez mind csak a vagyonhoz volt függve, hogy a vagyon széjjel ne menjen.

Egy házba nem is egy egészbe, mer egy szellér is lakott velük, elfértek mind a 32-en. Ki itt, ki ott. A fiatalok kinn aludtak az istállóba. Akkor volt majdnem, mint az uradalmi istálló. Az apróságok a földön aludtak. Öreganyám a füstös konyhába a kemence tetején, ott halt. Napközbe fűttek ott, égett a tűz akkor estére letakarította, leterített valami régi kőmezzőst ott lekutyorodott. Kétfelől volt két szoba, de az egyikbe szellér lakott. Volt még egy kamra is.

Az emberek közt el volt osztva, hogy ki bánt az ökörrrel, ki bánt a léval. Az asszonyoknál is beosztották, ezen a héten az egyik mesogát, aztán a másik. Egyik a disznókkal bánt, azokat etette, a másik a tikokat gondozta. Ha a bótba elmentek, az anyósoknak el kellett számolni. Közösén megtárgyalták, ha valamit venni kellett.

Nagyanyámat mikor férjhezadták, szakasztóba vitte a gyust. Vitt egy fél hely szekeziót, házat és még pénzt is, dacára, hogy a szolgálóegény vette el. De pógárember lett belőle, mert házat földet kapott. De igen régen volt ez. Öregapám 1815-ben született, a felesége Kovács Borbála volt, az vitte Vellerékhez a just. Anyám azoknak a lánya volt, Vellner Magdolna.

Az a Kovács Borbála egy másik Kovács ágazatból volt. Azok nem Bali Kovácsok voltak. Ez a fundus abból a szakajtó pénzből származott. Bedegen régi családok közt két Kovács ágazat volt, de a mecseki /a jóriszt beköltözött szegény családok által lakott szőlőhegy/ Pille Kovács, Pető Kovács a Mecseki Kovácsok azok Szántóról gyűttek ide, meg a Béres Kovácsok is, azok béresek voltak. De a törzs a Kovács P. erenc ivadék, meg a Baliak voltak, ezek gazdagok voltak. Oszta mégis elvette a lányt mint szolgáló az Ürögi Veller.

Hofer Tamás
1953, nov.

9
Bedeg, Domogy m.
Bali Kovács István

Az esztendő szokásai.

Jeles napi szokások

Husvét másnapján összenent az összes lány az alsó faluvégén, összefogosta oszt énekeltek:

Fárodí fárodí
Majd elfárad egyikér
Egy szege két szege
Három szelevénye

Litánia után énekeltek, mot mogyorózunk, azt mondták. Bemutatni az új ruhát, az volt az értelme ennek, mert husvétra volt mindig új ruha, bemutatják a falunak. A legények nézték, kísérték, meg is fogták őket.

Egy hétre husvétól komázó vasárnap. A komátál az egy tál vót, benne két piros tojás, forgásfánk, tőtöttfánk, köttetészta, tetjibe szép kendő meg szalag.

Komatálat hoztam
Fől is aranyotam
Szűz küdte szűznek
Szűz komatálat
Ha nem tetszik szűznek

Visszaviszem azon az úton, amelliköz hoztam.

Ha elfogadták, akkor hosszávétőleg olyat, vagy még szebbet készítettek és avval kicserélték, visszaküldték. Ritka volt, ha nem fogadták. Utóbb az ilyen barátneját elhívta komának, lehetett. Több szép keszkenyő volt a tálon, azt nem cserélték ki, szépen összevarrták, úgy küldték vissza, ahogy kapták.

Lányok vitték egyik a másiknak 16 éves eladó sorban, aki már gondolta, hogy férjhezmegy a következő évbe, lasan kell már a koma. Komának szőlítették egymást.

Május Májusfa is volt, annak vitte a legény, akit el akart jegyezni magának. A legény már előre a pajtásait elhitta, elmentek lopni fát. Még a koppányi erdőbe is elmentek, mennél magasabb, mennél meszebről hozták, annál híresebb volt.

Hushagyóznai szoktak. 15 háztul is összejöttek. Vittek bort a hasonló korúak összenentek, citeráztak, táncoltak.

Disznótorba volt a nyársdugás. Fogtak verebet szőszakazalnál, arra kötötték a nyársat, ha jó kedvük volt. Nem kocogtak a madár bevitte a nyársat, de előtte a szárnyát jól megszórták paprikával, így oszt szórta a paprikát, nem tudták elkapni. Valakire kis pikje vót, beirta a levélbe, lányok legények összeharagudtak, beirták egymást a levélbe és nem tudták ki írta.

Korbáncsulás volt aprószentekkor.

Hála Isten, hogy megértük e máj szent napot,
Adja az Isten, hogy többeket is érhessünk.
Ne ilyen buval bánattal, örvendetes napokkal
Adjon az Isten bő bort, bő buzát, lélekuadvösséget!

Akkor elkezdik útni oszt közbe mondják keléses ne légy, jó fonyó, jó varró légy, ha vizé künnek boré menj. Akkor megfogják a kezét, rávágtak az ujjára körömméreg ne legyen az ujjadon, a fejére is: csusz ne járgya a fejedet. A lányokat, asszonyokat mindig megverték így a korbáccsal.

Valamikor vót, hogy betlehemet jártak fehér ruhába.

Jeles napi szokások

Az esztendő szokásai 2.

Luca napján kottyulni szoktak, egy darab fát bevittek a szobába, azt mondták a mondókájukat. A legények még szómát is vittek be egy kötéllel, így vagy csupát, így mókáztak.

Kity-koty kity-koty, maj hajnal lesz maj megvirrad
Akkora csöese legyen a kentek lányának, mint a dorogi korsó

Kity-koty kity-koty

Akkora seggevágánya legyen mint az ozorai horhos

Kity.....

Annyi asirja legyen kenteknek, mint az Orbán kutjába a víz./nem volt

benne semmi/

Akkora szallonájuk legyen, mint a templomajtó

Ujan hosszú kolbászuk legyen kenteknek, mint a harangkötél

Annyi csibéjük legyen, mint égen a csillag

Annyi szibájuk legyen, mint réten a fűszál

Ugy megálljon a kentek fejszéje a nyelében mint az én az ű helyibe.

Kendernyomó az vasárnap vagy szombaton, vagy akármilyen dologtalan napon volt. Mikor már eltilolták a kendert, lábukkal még megnyomták, este a fiatalok, lányok, legények összeszentek a kendert is megnyomták, táncoltak is muzsikáltak is. Volt harmonika, citera. Ezelőtt 30 évvel még tartották. Perecet, gyöngy kukoricát adtak a háziak és forrást tejet. Az a lány, ahol a kendernyomó volt ment oszt sorra hívta a lányokat, legényeket. Csósz Pista bácsi muzsikált harmónikával. Nemsokkal mise előtt mentek el. Vasárnap reggel. Ha nem hívták vo na a legényeket, akkor is odatalálnak, mert kint a kapufélen nyomták, énekeltek meghallották a legények. Az utolsó ének az volt reggel

Haja dunya de puha, de puha

Kimaradt a rózsám alula, alula

Lesz még az az idő valaha, valaha

Kedvedet töltheted angyalom alatta, alatta.

Gyerekek szövege

Település, határhasználat, helynevek.

Fönt Remeténél ered a Szállási-patak. Kérek körösztul folyik, itt pedig Bedeg alatt a kerteknél. Volt egy uradalmi borjuszállási istálló ottan. Onnan vette a nevét.

Az istálló mindig a lakóháznál volt. Uradalmi istálló meg akó az volt kinn. Ott van az Begttakó-dűlő, ott is egy akó volt kinn az uradalmi dűlőbe. Ut mellett volt.

A Bolhaállás-dűlről úgy mondták, hogy egy Bolha nevű juhásznak volt ott a tanyája. Bolha Juli a testvérje volt a községi bába.

Valamikor mind erdő volt az egész határ. A Felsősrút, Irtási-réteket még az 1700-as évekbe irtották. Az uradalom úgy adta ki a jobbágyoknak a tuskózást.

Tótkér onnan, kapta a nevét, mert három Tót kérte, hogy ott megszállhasson.

Merse-dűlő nemtudom talán a hidről kapta a nevét, mert a hidat mondják ott Merse-hidnak.

A rózsási hegy /szőlőhegy / a rózsási tulipiros szőlőfa tőről kapta a nevét. Az aljába az Újsor-utcát pedig Csabagyöngyének mondják. Az 1920-as földreformra mérték ki Langót Oszkár volt a mérnök neve. 46 házhelyet mérték ki a földigénylésnél. Ugymondják elnegyünk Csabára. Annak a sornak a másik fele Rózsás, az már régibb. /A rózsási és csabagyöngysei fél sor házzal átellenben ugyanahhoz a portához tartozó kertek vannak, több helyütt, általában itt van a szérű, néhol az istálló is./ Mikor mérte ki a mérnök azokat a házhelyeket, nem találta a határkömpöket a koppányi határon. Én akkor megmutattam neki, volt ott egy régi malom, annak a déli árkára állt, ott megtalálta a méreteket, az arányt, onnan mérte ki. Ott beszéltük, hogy nem tetszik nekem, hogy oda építsenek belülről./T.i. először az ut nyugati oldalán lévő kerteket mérték volna ki házhelynek, ezek azonban egy vízjárta lapos rétségbe nyulnak be. / Azt mondtam, hogy a házhelyen túl az ut tulsó felin adjanak egy hold földet, mert kicsinyeltem az 500 ölet. A mérnök nem akarta, én egyre mondtam, végül levágta a térképet: nem érti meg, úgy a mesgyék nem lehetnek egy vonalba. De mikor mentünk haza, már azt mondta jöjjön föl majd megbeszéljük, már mondhatom, hogy meglesz a kívánsága. Azért lett az ut kétoldalán a két telek, az építkezést pedig a dombosabb oldalon tették, mer ott a vízölz nem tartottak. A szürüt pedig sokan odateszik tulfelől a kertjükbe, hogy könnyebb legyen hozzá a bejárásuk. Nem volna jó a dombos részen.

A szürük régi időbe még nem szoktak itt bent lenni a faluba, hanem kint a határba voltak. De a szalmát, polyvát később hordozgatták haza amikor szükség volt rá, hozták kocsival, szánkóval, így oszt sok elpusztult belőle, akkor kezdtek szürüengedélyt kérni a kertekbe.

A Mecsek szőlőhegy volt, most olyan beszármazott szegény emberek aratóemberek telepdték meg benne.

Az Alsó- malom neve Picsódi malom mert ott vót a Picsódi csárda.

Két szőlőhegy volt mikor az uradalom kiadta a szekszióföldeket. Volt a Rózsás és vót a Régiszőlő és a Mecsek. A kanonika vizitáció szerint a plébániára bort tartoztak ezek után. Mi or itt elpusztultak a szőlők, később telepítették az Irtási-dűlőt. A pap azért ragaszkodott, hogy minden szőlősgazda fizessen. Az előljáróság a pap ellen pört kezdett, a pap elvesztette, az Irtásról törölték a bort, de nemcsak az irtásról, hanem a többi szőlőről is törlésbe ment.

Település, határhasználat, helynevek 2.

Abba az időbe a régi telkesgazdáké volt az egész Mecsek és a Rózsás. De időközbe nagy változás történt, a 920-as reformba meg egyébként időközbe is akik bejöttek Komlón cselédek voltak, vagy aratók lakóhelynek megvásárolták a régi szőlőket, különösen Mecseken. Ma már a régi telkesgazdáknak egynek sincs ott földje. Az már mind új gazda.

Most szétszórtan van a határba a szőlő. Fölsősűrű, Irtás, a lakóknak Mecseken a kertjükbe van szőlőjük, de több helyen másutt is az odalas helyeken szőlő van, a temetőnél, kenderföldeken még a házikertekbe is van, pedig régen nem volt.

Apánktól, Öregapántól hallottam, hogy a földszéli kerteken belől ott vizállás volt, hasznavehetetlen terület. Ma már gyümölcsössé vált. A kender földek-dulóban ha nem munkálnák most is kinyólna a nád.

A forgók így voltak: Kérháti, mersei, és a vadalmási-duló az erdő aljába egy forgót képeztek. A másik: kéri-duló, bejárói és úrgéskuti-duló megint egyszerre került buza alá. Bolhaállás, negyerei és külsőirtási-dulók megint egy forgó volt.

Ehhez fordult még minden évbe a páskunföldrők is. Akinek egynegyed telke volt, annak két hold páskum járt. Volt aztán belső telke is, beosztották, hogy még a páskumba is vetettek egy hold buzát vagy a kertjébe. A páskum-földet meg a kertet úgy osztották be, hogy mindig volt egybe buzája. De ezt már minden gazda külön maga osztotta el. A páskumföldrőkbe sose volt tarlószabadulás.

A legelőt akkoriba fölosztották. Az ugarföldeknek is nagyrésze krumplival, takarmánnyal volt már bevetve, mikor én fiatal voltam. A duló két oldalán hagytak az ugarfordulóba csapást. Nyáron át ott hajtották a pásztor le meg föl a nyájat mikor leért az egyikken, átment a másikba. Voltak közbe is kihagyva földek, ami nem volt semmivel bevetve. Azokat a földeket májusba szokták ugarolni, akkor jött szántás alá, hogy a gaz ne ölje. Juniusha jött a második szántás, augusztusba a harmadik. Ha közbe eső jött, hengerelték, fógasolták. Végül jól el volt készítve a föld buza alá.

Ugymondták az öregek, egy szántás egy kenyér, két szántás két kenyér, három szántás, három kenyér. Vetőgép akkor még nagyon gyéren volt, sajnálták a jószágot vele kinozni, inkább rávetették a föld tetejére a buzát és lessán tettük, csak úgy csekélyen Tuskeboroná alá is boronáltuk. Mielőtt megboronáltuk még egy merceét rászórtunk, hogy a brázák a vettetések, ahol az eke fordít, ne lesson a vetésbe. Ugarföldekbe termettek a régi irosszárú buzák. Mára ettől nagyon messze vagyunk, sokféle növény napraforgó, kender, ricinus, gyapot van közbe, sohase jut az ember három szántáshoz.

A vetést mindig úgy intézték, hogy szeptember 14-15-ke táján megkezdtek a szántást. Azt szokták mondani, hogy Szentmihály előtt két héttel és Szentmihály után két héttel ez a rendes vetési idő. Később nem tud a buza bokrosodni. Sokkal több vetőmag kell. Most a szerződéses növények miatt kifogyunk az időből, csak egy szántást lehet adni neki. Azelőtt még kukorica után is tudott két szántást adni.

Nem egyformán van minden vidéken a munkák ideje. A katonaságnál emlékszem a baranyaiak, bácskaiak előbb kaptak szabadságot mint mi, mikor azok gyűttek haza, akkor mentünk mi aratni. Innen tudtam megítélni.

Település, határhasználat, helynevek. 3.

Az utóbbi évekbe 10 év előtt kezdett megváltozni a forgók rendje. Már azelőtt az ugar elmaradt kukoricát, takarmányt, krumplit vetettek bele, de a buzamező még szent és sérthetetlen volt, oda mindenkinek búzát kellett vetni. De aztán Hitler idejébe is irányított gazdaság volt már. 42-43-ba jöttek az új növények. Szétszórtan kezdtek tengerit vetni a buza között.

Másodnövény: nem engedték vetni a mezőn vigyázott rá, községi szabályrendelet is megtiltotta, mert úgy mondták föld azzak ki van zsarolva.

A tavaszi mezőbe lóherét, baltacint vetettek, tavasszal, mikor az árpát, az vagy ősszel, mikor a rozst elvetették. Együtt vetették az árpával vagy tavasszal bevetették a rozs közé. Ha páskumba volt tavaszi vetése, ott is így vetették. Az a takarmánynövény kihajtott, mire az aratás megjött. 2-3 kis level volt, azt aratáskor levágták, belement a törekbe. Aztán aratás után még azonn az őszön adott egy kaszálást, amásik évbe aztán lóherés vagy baltacinos maradt a föld, s utána ment buza alá.

Ahova a buza jött, abba a forgóba olyan takarmányt, baltacint vagy korai kukoricát, takarmányzabot, vagy krumplit vetettek, hogy korán kijöjjön. Jól meg tudja munkálni a földet buza alá. Csa a buzamező ment sorba a x három forgóba, a másik két forgó jobban el volt keveredve. Mind a kettő tavaszi volt, mert az ugarok már elkeradtak. Krumpli, kukorica, árpa takarmány jött beléjük. Napraforgót akkoriba kukorica szélére ültettek. Voltak olajmalmok, ott kiütették a magját. A háborúba akkor kötelezték az embereket olajtermelésre.

Csapás az ugarfordulóba. A dűlőt mellett jobbról, balról tíz öl, hosszába néz vetették a földet, szabadon hagyták csapásnak, hogy mehessen a jószág. Aratásig, hordásig ott járt a jószág, mikor a tarrók, buzamezők meg megszabadultak, akkor aztán átmentek oda.

Községi szabályra deketbe már tudták, hogy tíz öl csapást kell hagyni. Ezt az esküttek, a bíróság, szóval az előjáróság határozta meg. Hasznos is volt, mert azt a földet az állatok le is trágyázták. Rovar nem ette ki, le volt taposva, a kukac ott nem telepedett meg.

Vót kanász, juhász, csordás. Csordás az csak ősszel volt, az már nagyon régen volt, mikor év közbe is tartottak. A bikák szabadon mentek az egész határba. Szabadon járt. Senkinek se vót szabad a kárt keresni, mert a bika a községé vót. A rétekbe talált eleget, a vetésbe nem tett sok kárt. Mikor üzekedő volt, akkor meg ottartózkodott az istállójánál.

Sót, só a bikának
Eles fejszét a nyakának.

A Tuske nevű bikát szilaj magyarfajta fehér bika volt, úgy lütké meg. Mert másként megfogni nem tudták. Egy másikat pedig az is nagyon elvadult, úgy hajtották haza az emberek. A Merse-hidnál az árokparton volt istállója, abba beteretelték vasvillával, de senki se merte megkötni. Akkor az ajtót rácsukták, fölmentek a padlásra, ott kiszedtek néhány d. szkát, onnan eresztették le a kötelet, így tudták rákötni a nyakára, a szarvára. Kiz se eresztették, le lett vágva.

Horvát Antal kisbíró lütké a bika fejébe. Két nagy szederje fa volt, oda kötötték. Mikor a lövéstől elszédült, elesett, úgy vágta el a nyakát. De nagy erő van egy ilyen bikába, három éve megkötötték egyet, hozzá a kuthoz, még a tökére is kötötték kötelet, annál fogva elhúzta a kuthat.

Település, határhasználat, helynevek 4.

Apámtól hallottam. Katona volt 8 évig Olaszországba, Velencébe. Amikor megszabadult, hazagyött a Fölszegbe abba az időbe volt egy csunya bika. Ott találta a kertjébe a buzába. Feküdt a buzába. Öregapám bíró volt, apám fiatal erős ember eltökélte magát, szerzett egy jó hatalmas rudat. Jó erős cselőket. A fara felől lopózott a bikához, mikor ott vót fölugrott, végigvágott rajta, de úgy, hogy a rud kettétört. A bika megijedt, szaladt haza az istállóba. Szintén olyan csunya bika volt. Ha mentek ökrösszekérrrel az uton oszt szembejött kifogtak, hogy krát ne tegyen az ökrökbe.

Az én gyerekkoromba, fiatalkoromba mikor beváltam katonának szünőbe volt a csorda. 1904-beli katona voltam. Csak a bikák, kanok mentek a községi legelőre. Ősre azért lett csorda. Szeptember 8-tól, 10-től egész míg a hó le nem esett, szóval bekötésig kint járt a csorda. Rendszerint a hó vagy a hideg hiata be őket. Akkor kezdődött a csordajárás, mikor a sarju is le volt vágva. Sarju után még két hetet nyött a fü, úgy kezdték a legeltetést.

A dísznóknak az Ürgéskut körül volt gyöpterület. Az Ürgéskut az egy csigás kut volt. Astán jártak az eperfás utak mellett a mezőbe. 920 után már nem mentek.

Községi erdők. Sok nagy régi fa volt az erdőbe, a miklósi erdőbe. Itt a határba volt még a Galambosi erdő, astán a Böckör. Kovács György mikor Amerikából megjött, megvette azt a részt, akkor már ki volt irtva. 28-29-be-jött meg, 25-26-ba ásatták ki azt az erdőt.

Tuskóért és feleágér és nemtudom hányadik méter fáért adták ki az irtást az uradalomba.

Amikor a községi erdőbe vágás alá jön egy rész, úgy adják ki, hogy az illető négy évig használhatja. Kitermeli azt a darabot a tuskógyökér az övé és három éven át azt nevel benne amit akar, buzát, kukoricát, takarmányt, mákot, krumplit, de különösen buzát meg kukoricát. A negyedik évbe makkozatták a földet, utánna csak krumpli vagy kukorica jöhetett a sorok közt. A közbirtokosság hasította ki a makksort, utánna a makkot elszórták. Nagy gyelülővel kigyelölték a sorokat, azon ment az eke. Aki használta a földet, az végezte a szántást, az hasította ki. A makkot megszedték már előbb, sorba elszórták, kapával betemettek.

Negyedtelkenként volt az erdőréss, minden negyedtelek után járt egy harminchatod. Akinek megvolt az erdőjoga - mert külön is lehetett adni - annak negyedtelek után három napot kellett szolgálni általában. Ebbe beszámított a makkszedés, ha ebbe lesszolgálta, ritkítani már nem kellett menni. Ezért megkapta az ágrészét.

Ezek a földek amik a vágás után fölsszabadultak, árverésen lettek kiadva, vagy buzáért, vagy kukoricáért. 10-15 kiló volt a bér egy kis parcelláért. Ez kb. 300 öl volt. Egyenesebb helyeken 25 kilóra is fölment a bérlet. Jó volt, hogy a makk közé tettek kukoricát, mert ha a kukoricát kapálta, a makkot is megkapálta.

Leginkább meoseki lakók vállaltak ilyen munkát, kisebb lakók a falusiakból is a szegényebb, akinek volt családtagja a munkához. Jók voltak azok a földek, csak sok munka volt a gyökérkiszedéssel. A szántás se volt külön először könnyű, el is tört az ekevas néha. Vitték a veremását mindig, ha közbe gyökérre találtak eltakarították az akadályt.

Hofer Tamás
1953. nov.

Bedeg, Somogy n. 15
Maráci Mihály

Település, határhasználat, helynevek 5.

Kutak a határban. Voltak nagy kutak a határba, csigás kutak. Az Ürgéskút is nagyon régi. 8-10 éves voltas, mikor ásták. A mecsek-alja, a russási is megvolt akkor. 1920 után be is temettek egyet.

A kutakat is közösen tartották rendbe, mikor arról volt szó, rendeltek ki munkásokat. A kutakba, hidakra föl volt véve költség a községnél. A községi pótdóba lett beszedve. Ebből javították az épületeket.

Falurészek. A Fölsőszeg arra van, ahogy megvan ki Űzőrának. A-lszeg a templom alul van, a Fölsőrész az pedig a templom fölül. Hol a Mersei híd van a petek felé, azt nevezik Gátnak. Csaba felé ahogy fölfele kell menni a templom mögött, az az Krenykedő, hirtelen domb lassan lehet terével leereszkedni.

Csudolás, verekedés nem nagyon volt, legfőljebb gyerekek közt. Az alszegi, fölszegi hepciáskodó gyerekek mentek egymásnak. A gazdagabb emberek gyerekei hajtották, azoknak volt nagyobb szava.

Az első házszám alatt laktak Bebesék, nekem meg volt egy unokatestvérem Maráci Ferenc. Bebeség fölszegi gyerekek voltak, üzentek ennek az unokatestvéremnek - mi meg az Alszegebe laktunk - hogy majd leszámolnak velünk. Ezek pedig akkor nap hoztak boronyatüskét. Amikor meghallotta az unokatestvérem, a válfát kihuzta. Bebesék a kertek alatt lesték a fölszegieket, gondolták nem is mernek hasamenni az unokatestvéremnek az uton. De ezek jöttek nyugodtan az utcán. A fölszegiek előjöttek és a kútnál utját állták. Az unokatestvéremnek azt mondták, téged nem bántunk, de a másikat megütték. Nem hagyhatta az unokatestvérem, fogta a válfát, jól összekalamolták őket, az egyik saráglyába vitték haza.

Bognár János

Valamikor az egész faluba kut nem volt, csak lent a folyásnál. Által a mi kertünkbe volt a mi őseinké is túrul a folyón.

A szürü külön, külön volt mindenkinek magának a földjén. Ott nyomtattak. Nyomtattak még karácsonykor is, a gabona ott volt addig kicsirozva, baltával vágták le a csirt.

Volt egy kájjárás lejárás a kúthoz, azon mentek itatni a folyáshoz, a kúthoz kúthoz. Akik az utnak a templomfelőli oldalán voltak, azok úgy hajtották le a jószágot itatni a kúthoz. Maráci Mihály alatt is volt egy kőz, mert ott is volt egy régi kut, bodony volt benne, ahhoz is jártak le. Azoknak akiknek a folyás felőli oldalán volt a házuk, a talke átért által a folyáson, azoknak ott vót a tulsó fele az istállójuk a telkük végibe. Kis xxf híd volt a patakon, azon jártak át.

Amikor Bedeg megtelepedett, hat házból állt, ahogy az öregek mondták.

Bali Kovács István

Bedegen úgy voltak az istállók, hogy az utnak a keleti felin a kertek leértek a folyóig, még azon is túl volt tulsó kertjük is, azt akik az utnak azon a felin laktak, abba a tulsó kertbe tették az istállót. Ezt még én is értem, akkoriba bontották le őket.

Hofer Tamás
1953. nov.

Bék és Szeged m.
Bali Kovács István

16

Az istálló tömszfal volt, zsuptetőre. Vót, akinek vót pajtája, de nem nagy. Itten pajtát monddanak, nem csürt. Még emlékszem, hogy a Vaskóknak is ugy volt az istállója a tulsó parton.

Szűrű az nem volt a kösségbe, kint volt a mezőn. Mindenkinnek saját földjén. Egy helyet választott, osztán összehordta. Kérhátan aztán ott az egyenes r részen és az Ürgés-kutnál is voltak szűrűk. De ahol már volt szűrű ott nem csak egy volt, volt több is. Csoportosan voltak mindig.

A buzavetések ahol voltak, ott voltak a szűrűk. Ahogy máshova ment a buza- vetés, átment a szűrű is. A summagabona ahol termett a határba, odatették a szűrűt, de ugy igyekeztek, hogy a faluhoz legközelebb legyen.

Az istállóba valaki kin aludt a jószágnál. Sokszor kiment a fiatal házaspár is. Én is ott szoktam hálai menyecskekoromban - szőlő közbe az adatközlő menyek -. Pestről hoztak ide gyerekeket üdülni most a háboru után. M náták, hogy iratkozzunk föl, hogy mi is vállalunk. Behívtak engem is a kösség-házához. Vállalnánk szivesen mondtam, de hel nincs. Nem olyan nagyon igényesek, kényesek, segiténének a ház körül is. De mondog akkor se tudnánk helyet adni nekik, mert csak egy kis konyhába lakunk. Hát a fiatalok hol hálnak. Mondom a pajtába. Hát télen? Az istállóba. Ahol én szóga voltam, ott biró lányok vót a menyecske, azok is ott háltak az istállóba. Még én is háltam ott elegt. Mikor a gyerek odaért, hogy megdől, mondták neki, na Pista, most rajtad a sor, te hálsz kinn. Az volt a divat.

Nem tüzeltek az istállóba, padlása volt, jó meleget tartott. Melegebb volt, mint benn a szobába.

Istállóba a gyerekek is összejöttek beszélgetni, összementek néha.

A toltan vetemény, gyümölcsös volt, aztán a másik parton a folyón túl föl- jebb volt az istálló, ott rét volt mellette. Ott tulfelől volt egy dűlöt, oda volt az istállónak kijárása. Az ut tulsó felén fönn voltak az istállók 20-25 méterre a dombon.

Szőlő. Présházak voltak. /Sem ók sem más adatközlő nem tudnak se istálló- mellett, se szőlőbeli tüzelőkonyhokról./

A Rózsás meg a Macsek volt a szőlőhegy. Csak a bedegieknek volt ez a szőlő- je. Igen régi világba a bedegieknek Koppányba volt szőlőjük, azért van ott bed- gi kut a koppányix hegyen mai napig. A dézsmavilágba volt ez.

Az Erenkedőn valamikor 8 putri volt egymás mellett. Volt azokba szoba, kony- ha, de az egész a földbe volt bevágva. Tapasztott kályha volt benn, vessző- k kályhák ből megfűsték, megtapasztották, kiégett. Vagy vájtak kéményt, vagy elől ment ki a füst. Kis ablaka is volt előre.

Viselet 3.

/Egy családhoz tartozó asszony beszél:/ Szántóra vittek férjhez 1914-be. Ott már jobban kezdték a kendőt pillésen kötni. Széjjelebb húzták. Bedegen még nem volt divat akkoriba. Mikor odakerültem Szántóra másik menyecskéket kötötték be nekem. Aztán mikor visszakérültem Bedegre mindenkiét én kötöttem. Ők nem szokták, nem értették annyira, hívtak. Félévig voltam az urammal, akkor meghalt, visszajöttem. Sok virágot is csináltam. Itt még csak bekötötték hátra Bedegen. Úgy kötötték, hogy kétféle álljon, de nem tűzték fel oldalt. Szántók feket ropegós selymeszkenő volt, azért állt meg annyira. Azelőtt kasmir volt és Bedegen azt tartották mikor visszajöttem még akkor is. Meglátták tőlem, elkezdte mindannyi.

A legrégebb konty az gömbölyű volt, utóbb lett négyszögletes.

Mikor férjhezmentem, akkor kezdődött a pufándli. Ott Szántón már az volt a divat. Reggel mentem az avatásra, négy méter barchett volt a pufándlim, összegöngyölgették, fölvarrták, de mikor hazaértem, letettem az ágy lábába, hogy anyám meg ne lássa. Széjjelbontottam, mer itt még nem volt szokás.

/Előkerül egy régi fénykép a század első éveiből/ Ez a ruha olyan, mint mikor az ember nézte azokat a tót palócokat.

Torayoskoszorúja volt a menyasszonynak már régen, 50-60 éve is. A vőfélyeknek bokrétás kalapja volt, a vőlegényi egész tele volt körbe bokrétával.

Télen is csak kis röpike volt, ligacsos ing a férfiakon. Este mentem Koppányba mint vőfély, hívogattam, mentem a hóba kis röpikébe, egész nap nem fáztam.

/Egy héttel a gyűjtés előtt volt Steinbacher Jenő szabósegéd házassága a Bedegi szárnyasú Szekács Margittal./ Szak ruhába esküttek, már két év óta esküvőre is szak ruhába mennek. De azért szeretett volna menyecske is lenni, hajnalba felöltözött bőszoknyába, mert úgy menyecskébb. Úgy kérte kölcsön. A menyasszony-tánchoz még mostanában is bőruhát vesznek a lakodalomba.

A kocsolai asszony egy kosárba hozta a pilléket, gyalog jött. Azk találta ki a cintányéros pillét. Mikor meggondolta, őssze, tavaszra, mikor a lakodalnak akartak lenni, akkor gyűtt. 45-50 pengő volt az ára, később mindig magasabb ára volt. En kéz alatt vettem, akinek nem kellett, idősebb menyecskétől. Csak 1-2 évig hurcolták a menyecskék, utánna elmaradt.

=====

Bognár Józsefék.

1940-be jött használatba a cintányéros pille. Értény és Kónyi kezdte, most is nagy divat van ott. Régebben voltak olyan kendők, fejrevaló keskenyek, hogy kézzel himeztek bele virágot, oszt a két szárnyába amik megkötéskor kétféle állnak, már papírt tettek. Volt olyan menyecske, aki utóbb az ilyen kendőt is ráhúta kartonra.

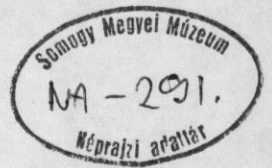


A falu története.

Itt mikor a török megszállások voltak két csörgő közt /forrás/ volt egy megszálló helyük. Bédég volt a neve. Oszt onnan jöttek át a Bedegiek, oszt mikor átköltöztek átkeresztelték a falut Dedegre. Azelőtt a törököknek volt megszálló helye. Gyerekkoromban megvolt még ott egy rossz pince, jól tudom, mert be szoktunk járni oda.

A bati erdőbe van a Marcin domb. Ott sok téglát szedtek ki gyerekkoromba, sarkantyukat is találtak. Egy régi vezérrül nevezték el aztat.

Azt a részt, amit Komlópusztának hívnak, meg ezt a községet egybe művelték régen, egy uradalomhoz tartozott. Így volt az 1700-as meg még az 1800-as évekig. Komlópuszta és a bedegi határ egybe volt, a község munkálta mind a kettőt, az uradalom kilencedet meg dézsmát kapott ebből, úgy hogy az öregek úgy is mondták, hogy akkor volt a dézsmavilág. Később az uradalmat az elődeink szorították, hogy adják ki a szekszíós földeket. 1700-ban valamikor ki is adták, csak a páskumválság maradt hátra. Ezért aztán robotolni kellett, mert a szekszíókat kiadták. 1817-be az uradalom ellen pört kezdtek Bedeg község népei. 1836-ig folyt a pör, akkor lett egyezséglevél, mert akkor jött egy királyi parancs és herceg Eszterházi elvesztette a pert. Így következett be a páskunválás a 48-i hadjárat után. Akkor az uradalom az egyezőséglevél szerint minden egész hely szekszíó után 13 és fél hold páskumot kellett, hogy adjon, de nem adott ki csak 8 holdat, úgyhogy a községbe senkinek se volt meg a kellő páskumföldje. Így adtak még kenderföldet, amit váltság útján osztottak akkor. Azonban az uradalom olyan földeket méretett föl, ami ugyis a község területe volt, szóval nem lett volna szabad még egyszer kiadni ugyanazt. Ez volt a felsősürüi páskum és a rózsási gyöp, a birtokivekbe ma is látható.

A falu története 2.

Egyezőlevélből megmondtam, hoptalanul mérette ki a páskomokat az uradalom, magának jogtalanul megtakarította azt a területet, ami a községnek járt volna. Akkor jegyzőkönyvet irtak, mindnyájan aláirtuk, én is és ha megtalálják az Országos Levéltárba az irást ugy mondták, marad ugy minden. Tehát jogtalanul járt az uradalom, mert azóta sem mozgatták.

48-ba átmentek a községen a horvátok. Édesapámtól hallottam, aki 40-be született, 8 éves volt akkor. Mikor a horvátok eleje jött, ment féltek, mert volt sok ismerős, akik viaszkos abroszt meg egyebet árulni eljártak a faluba. Kenyeret, vizet vittek nekik. Azok mondták, ne várják be a végét, mert az rossz lesz, azok vadak. Eleregették a borokat amerre jártak, ki a hegybe. Aki zárvatartotta a pincét, azért eleresztették, aki nyitva, azt nem. Mentek innen Uzorára.

Lakott itt egy Király János bácsi, az onnan származott ide Uzoráról. Elszokott jönni hozzánk, idősebb volt apámnál. Ő mesélte, hogy mikor beért Uzorára a Jelasics féle társaság, kérdezték, van e itt mészáros sok? Nem tudták mire vélni. Van kettő mondták. Azok meg a magyar huszárokat értették mert azoktól nagyon féltek. Ugymondták azoknak négy kezük van, mert a mente lógott a vállukon oszt ugy lobogott, mint-ha másik két kéz volna.

Azok a horvátok aztán haladtak jól Velencéig, ott a magyarok beleszorították a Jelasics ur egész seregét a Velencei tóba, ugy végeztek aztán a horvátokkal a magyarok. Közrejátszott még abba az időbe Vindizsgréc herceg is

Kálha vállán ég a mécs
Mebukott a Vindizsgréc - mondták akkoriban.